

Sad treba govoriti o pravednosti. Ta riječ zvuči dostojanstveno ali i tragično. Lijepa strast se zbog nje upalila, vrlo plemenita velikodušnost se zbog nje očitovala- ali i na kolike nas nepravde ona podsjeća, na velika razaranja i patnje! Čitava bi se povijest čovječanstva mogla ispričati pod natpisom “Borba za pravednost”... U Govoru na gori, u Blaženstvima, nalazi se Isusova riječ koja izražava veličinu ali i čitavu tragiku o kojoj se tu radi. Ona glasi: “Blaženi oni koji su gladni i žedni pravednosti, jer će se nasititi” (Mt 5,6). Autor te riječi nije neki svijetu daleki idealist, nego onaj o kome evanđelje kaže da je On “znao što je u čovjeku” (Iv 2,25). On je ovdje u toj slici povezao pravednost s onim nagonom u kojemu se radi o biti i nebiti u zemaljskom životu, o gladi i žeđi. Tako je temeljita u srcu čovjeka - pravedna čovjeka, onoga kojega Isus naziva “blaženim” - želja za pravednošću, kao glad i žeđ u njegovu tjelesnom životu. Kako je strašan taj nedostatak ako se ne ostvari. Međutim jednom će, tako glasi obećanje, ta želja biti “ispunjena”.

Dakle pod riječju “pravednost” Isus doduše misli na nešto što tek u objavi prima svoj puni smisao: biti pravedan pred Bogom, milost oproštenja i posvećenja. Da bi nam približio što je to, On povezuje ideju spasenja po Božjoj milosti s idejom pravednosti kao onoj vrijednosti cijelog moralnog života, i s idejom o gladi i žeđi za tjelesnim utaženjem. Tako on budi dojam o nečemu osnovnom što se tiče cijeloga čovjeka. O tome pra-bitnome želimo dakle razmišljati.

O pravednosti se može govoriti samo kod čovjeka, u životinjskom svijetu nje nema. Gdje se čini da se pokazuje nešto od toga - kao kod čistokrvnih konja ili dobro izdresiranih pasa - to je

odraz čovjekova bića u toj životinji koja živi s čovjekom. Po svojoj vlastitoj naravi ona ništa ne zna o pravdi, jer životinji nedostaje što se nalazi u jezgri pravde - osoba. A što je "osoba"?

Ona je način kako je čovjek čovjek. Mrtvo u prirodi postoji kao stvar; kao nešto bezosjećajno - postojeće koje se određuje po prirodnom zakonu oblikom, svojstvom i energijom. Životno postoji kao individuum; kao biće koje živi, nadograđuje se iznutra, ostvaruje, razvija se, množi i ugiba - ali je određeno nutarnjim i vanjskim potrebama. Čovjek naprotiv postoji kao osoba; to znači, on nije samo tu nego je svjestan samog sebe. On zna za sebe, raspolaze sobom, obavlja proizvoljno i slobodno svoj vlastiti rad, povezan je s drugim čovjekom ne samo fizičkom ili biološkom vezom nego vezom razgovora i duhovno određenog zajedništva. To što je on osoba daje njegovu biću onu zastrašujuću ozbiljnost koja se izražava u riječima "savjest" i "odgovornost". Čovjek ne samo da postoji, nego mu je njegovo postojanje povjereno, pa mu se uračunava što će time početi. On ne biva samo zaposlen, nego on djeluje, pa mora jamčiti za to djelovanje. Iz toga on ima dostojanstvo i čast. Za to on traži mogućnost i red - mora ih tražiti, s neizbježnošću duhovnog samoodržavanja, za se i za druge, za čovjeka naprosto. To je najprije čežnja za pravednošću.

Pravednost je dakle onaj poredak u kojemu čovjek može postojati kao osoba. U kojemu on može stvoriti sud o samome sebi i o svijetu; imati uvjerenje u koje mu nitko ne smije dirati, biti gospodar svoje odluke i raditi po vlastitoj procjeni. Pravednost je onaj životni rad u kojemu čovjek može imati udjela u svijetu i dovršiti posao, stupiti s drugim čovjekom u vezu prijateljstva, radne zajednice, ljubavi i plodnosti tako kako to traži prosudba njegove savjesti. I to, još jednom naglašeno, ne samo jedan ili drugi, ne samo mogućnik i sretnik i daroviti nego svaki čovjek - jer je čovjek.

Red koji bi to jamčio bio bi pravednost. No, ima li nje? Zar povijest nije uistinu njezina tragedija? Zar ona nije lanac činjenica kroz koji su egoizam, sila i laž uvijek iznova ugrožavali i rušili taj red? U svakom slučaju takav red bi bio pravednost, a pravednim zovemo onoga čovjeka koji želi pravdu i trudi se za njezino ostvarenje.

Ta bi pravednost išla dublje kad bi ona određivala sudbinu. Kad bi dakle čovjek koji je dobar upravo time bio i sretan, kad bi pravom-usmjeren uspio njegov posao; kad bi onaj čista srca bio uvijek lijep, kad bi dobar imao lijep i bogat život - isto

tako i obratno kad bi nisko osvjedočenje omrazilo svoga vlasnika, kada bi donijelo nesreću i nepravdu, kad bi se svaka krivica osvetila onomu koji ju je počinio - i to samo njemu, nikada nekom poštenom.

To bi bila pravednost ne samo djelovanja, nego sudbine. No, ima li nje? Zar to nisu bablje priče? I zar to nije onaj razlog zašto mi - i kao odrasli i poučeni životom - nikada se ne umaramo slušati te priče, dok to u stvarnosti ide sasvim drukčije? U tom dubljem smislu pravedan bi onda bio onaj čovjek koji bi čeznuo za tim stanjem stvari i za to radio što može učiniti - naravno on bi bio i Don Quijote, sanjar, koji bi išao za nemogućim i izvrgao bi se ruglu...

Da, možda to još jednom ide dublje, pa se čini da se tu nešto ističe što bismo morali nazvati pravednošću postojanja. Ona je toliko nevjerovatna da se čovjek gotovo boji o njoj govoriti. Što ona misli, mi slutimo ako o tom poslušamo žalbu ljudskoga srca da nje nema: Zašto se ja nisam rodio zdrav i snažan nego bolestan? Zašto ja moram imati ova a ne ona svojstva? Zašto mi nije dosuđena ona mogućnost zbog koje zavidim svom prijatelju? I tako dalje...

U svim ljudskim jezicima iskrsavaju pitanja na koja ne može odgovoriti nikakva mudrost; to su ona u kojima dolazi riječ "zašto" i "ja". Zašto ja tako? Zašto ja ne tako? Pravednost bi života bila kada bi svaki čovjek od prvog osjećaja mogao biti suglasan s time da je onakav kakav jest i koji jest. Ali time mi diramo u osnovnu tajnu (ograničenog) konačnog života. Odgovor na ta pitanja daje sam Bog, njegov odgovor koji ne rješava pitanje samo misaono nego ga ukida u životvornom susretu.

Ali ostanimo pri dnevnoj stvarnosti. Kako bi to izgledalo kada bi se čovjek trudio oko pravednosti? Oko pravednosti dnevnoga reda: onda bi on radio svoje, da zakoni zemlje dadu svakome njegovo pravo, da bi se dužnosti tako raspodijelile kako bi to odgovaralo stvarnim mogućnostima, da bi se nevoljama doskočilo na primjereni način, i tako dalje. Velike stvari - ali ostavimo ih sada na miru; često, pak, izgleda da su velike stvari zbog toga da čovjeka otklone od onih služba gdje postaje gusto (ozbiljno). Gdje se, zbilja, ozbiljno shvaća pravednost reda? Odgovor bi bio manje sjajan, ali zato konkretniji. On bi pristajao pitanjima koja bi zadirala u vlastiti život.

Na primjer: Ako ti sad za se potrošiš deset maraka, pa nakon toga moraš to učiniti za nekoga drugoga - je li taj iznos u

tvom osjećaju oba puta jednako težak? Ili ćeš reći, misliti, osjećati u prvom slučaju: “samo” deset maraka, a u drugom “svih deset”. Odakle ta različita težina? Pravednost bi bila da bi iznos u oba slučaja bio jednak, to jest, da bi ti potreba drugoga bila tako bliža kao tvoja vlastita. A ako bi ona i u nehotičnom osjećaju bila različita, opet ipak jednaka za osvjedočenje i rad.

Kako je to kod kuće, u tvojoj obitelji: smatraš li različite osobe u tome jednako vrijednima? Je li neka loša riječ tebi jednako osjetljiva za ove kao i za one? Ili je tako da ove voliš, pa te ljuti svaka nepravda prema njima - a u slučaju drugih smatraš, da stvar nije tako loša? Zar barem tvoje praktično držanje ne bi moralo biti isto u oba slučaja? Ovdje, ne kod odmjeravanja upravljačkih obveza, počinje stvarna pravednost toga reda: kod kuće, u ophodu s prijateljima, u uredu - upravo tamo gdje si zajedno s ljudima, u tom da prema svojim mogućnosti svakomu kažeš, dadeš, učiniš na što on ima pravo.

A kako bi izgledala sudbinska pravednost u kojoj bi se morao oblikovati čovjekov život kako to zaslužuje njegovo moralno shvaćanje - ukoliko se o njoj može uopće govoriti, ta pravednost u svakidašnjici? Što bi morao činiti onaj koji za njom “gladuje i žeđa”? Na samom životu ne bi on mogao mnogo promijeniti, jer tu su viši zakoni; no on bi se na primjer mogao potruditi da ne prosuđuje drugoga po vanjskom izgledu nego po tom kako onaj drugi to misli? Dajemo li mi onima koji žive oko nas onaj ozbiljni početak sudbinske pravednosti da pokušamo sebi razjasniti kako oni to misle? Razmišljamo li mi kod kuće kod svojih članova ili u tvornici kod svojih suradnika, ukratko, kod ljudi koji nas se tiču pobliže, kako je dotični shvatio tu riječ koja nas vrijeđa? Zašto se on u tom slučaju toliko razdražuje, ili zbog kojeg je razloga on tako slabo radio? Tek bismo time ušli u ozbiljnost dnevne stvarnosti. Ne pokušavajući stvoriti neku opću kulturu pravednosti u kojoj bi se poklapalo nutarnje i vanjsko, nego dajući ljudima s kojima smo povezani nešto malo od takve pravednosti.

U najdublji sloj upravlja se, vidjeli smo, pitanje o razlikama života: zašto je taj tako nakalamljen a onaj onako? Zašto je ovaj zdrav, a onaj bolestan? Zašto ovaj dolazi iz sređene obitelji, a onaj iz rastrojene? I tako dalje po svim nejednakostima koje se svuda nameću. Mi ne hvatamo njihove korijene; radije razmislimo što bi bilo moguće u toj svakidašnjici.

To je na primjer tako elementarno pitanje, priznajemo li drugome pravo da bude kakav jest. Ako o tom razmislimo, ubrzo ćemo vidjeti da mi to obično ne radimo; naprotiv mi mu predbacujemo zbog svoje nesklonosti, neprijatnosti, strančarstva, njegova držanja. Međutim on zbog svoje egzistencije ima pravo biti kakav je, dakle mi to moramo i priznati. I ne samo teoretski nego u našem osvjedočenju i mislima, u dnevnom ponašanju i radu. I to prije svega u našem najbližem krugu: obiteljskom, prijateljskom, profesionalnom. To bi bila pravednost koja shvaća drugoga počevši od njega samoga, i prema tome se ponaša. Umjesto toga mi naglašavamo nepravednost života ukoliko svojim procjenama i djelovanjem pooštravamo i trujemo terazlike.

Ako je tako već u malom krugu na koji možemo utjecati - kako bi onda moglo biti drugačije u velikom krugu svijeta? Svatko bi morao sebi reći: povijest naroda ide tako kao što idu stvari kod mene u kući. Država je takva kako ja uredim svoj mali djelokrug. Svaka bi kritika morala početi s nama u kući i to s ciljem da se poprave stvari. Onda bismo ubrzo vidjeli koliko toga tu ide ukrivo, jer ne dozvoljavamo da bude onakav kakav je, pa mu zato ne damo prostor koji mu je potreban.

A zar te stvari nikada neće doći u red? Ako odbacimo potajne želje (snove), moramo odgovoriti: U tijeku povijesti očito ne! Što će, pak, biti posljedica svih tih pokušaja da se stvori pravda na zemlji ako ne uočimo ne samo ideologije i stranačke programe nego stvarnost i to cjelokupnu stvarnost? Pogledajmo ipak u sadašnjost. Pretpostavimo da današnji ljudi i borci idu za tim da stvore pravednost. Ispravan red cjelokupnog života, znači dobra hrana za sve, primjereni radni odnos za sve, mogućnost školovanja bez povlastica, i tako dalje. Tada bi već bilo mnogo dobiveno. Ali kako je zbilja mnogo učinjeno s težnjom za vlašću i osobnim pravima! Koliko! Koliko nepravde u tom! Koliko laži, koliko zločina? Koliko je milijuna ljudi zgaženo kako bi navodno ispravan oblik privrede, socijalnog reda, vlasti - postao pravdom! Pa i recimo da se u svemu tome zbilja događa čak i jedan korak naprijed - biva li time odbačeno, svedeno na nulu ono strašno, čime je ono prouzročeno? Ili je to u vezi sa životom još prisutno i truje postignuto?

Toliko je netko dostojan ljudskoga imena koliko se na svom mjestu bori za pravdu, ali u cjelini kao ono što bi ona morala biti kao stanje stvari i stav čovječanstva, očito ona neće biti nikada postignuta. I tu nas ne smije zavaravati danas već dogmom po-

stala ideja "o napretku" - čak da se čovjek razvija i dalje od sebe samoga sve do sve viših stupnjeva. Osobno iskustvo i povijest govore drukčije. U čovjekovoj dubini djeluje zabuna koja kod svakoga rođenog ponovo dolazi do izražaja.

Tek polazeći od Boga nastaje zbiljska i puna pravednost, po sudu. Moramo sebi približiti objavu da će taj sud zadesiti sve ljudsko. Prvo na što svatko mora pomisliti kad je u pitanju taj sud glasi: Ja ću biti suđen! A onda i o svim onim oblicima i veličinama ljudskoga, o čemu lako dobivamo osjećaj, da su to suverene moći koje nisu podložne nikakvu ispitu: o državi, kulturi, povijesti.

Taj sud će biti nad svakim životom i radom. To je Božji sud o svakoj konačnoj stvarnosti. Bez njega sve visi u praznom s nepotpunim smislom. Tek će Bog to odrediti - On koji u sve prodiere pogledom, ne bojeći se ničega, ničim nevezan, pravedan u vječnoj istini. Tko u njega ne vjeruje, njegova se glad i žeđ neće nikada utažiti.

S njemačkog preveo: Karlo Bašić